

kaste mladike, katerih vršiči so nekoliko volnati; grozdje je majhno, gosto, rinčinasto, kdaj kaj svršnato, redkeje o vremenu, cvetju neprijaznem; pecelj je kratek, debel, rdeče-rjav; jagode ima podolgaste, večkrat okrogle, temno-modre, tenke kože z belo moko, prijetno sladkega okusa. Grozdje dá pravo žlahno vino. V dobrih letih že dozori konec avgusta. Povsod rada raste in rodi, dobro vino dá in s tem vrednost zemlje povzdigne.

6. Klešec, rumen, bel, siv (Ortlieber). Trta je majhna s kratkim lesom, jagode ima rumene (žolte), jako sočnate, s tenko kožo, sladke, z dvema peškama. Sila rodovitna trta je in toraj razširjenja vredna. Ta trta dá prijetno vino, toda brez moči, toraj se rado skazi, zmešano z drugim pa je prav dobro. Trta tudi v slabelih legah rada raste, o cvetji ji mokro vreme nič ne škoduje, rano dozori in povsod rada rodovitna raste, vendar grozdje o dolgi mokroti rado gnjije. Reže se na bike in reznike, kedar se ji gnojí. V slabih letinah bolje stori kot v dobrih.

Še več plemen trt bi se dalo popisati, ktere izvrstno vino dajejo, toda naj bo teh zadosti. Le nekatere žlahne trte za slabo vino, izvrstne pa za zobanje še hočemo omeniti in popisati, in sicer:

1. Bela žlahna trta (Weiser Gutedel). Trta močno raste, požene dolge rdeče-rjave, risaste in pikaste mladike; grozdje ima rahlo, svršnato, včasih gosto in prosto bolj dolgo; pecelj je dolg, tenek, rdeč, jagode so okrogle, tudi podolgaste, zeleno-rumene, rjavo-vmazane, tenke kože, svitle in z belo mreno prevlečene. Meso je nježno, sočnato, sladko dišečega pokusa, z dvema peškama. Kedar o cvetji dežuje, ima manjše jagode, vendar prav sladke. Vino dá slabo, lahko, mehko, brez moči, zato se mora v mladosti povžiti; po prvem zavrenji je boljše od rizlinga. Sadi se naj tam, kjer rizling in traminec ne dozorita. Za zobanje je kaj dober. Raste povsod in je tudi za brajde jako prikladna.

2. Rdeča žlahna trta (rother Gutedel). Trta je srednje velikosti; mladike so kratke, temno-rjave, z gostimi očesi, in bolj risaste; grozdje ima rahlo, redko, svršno; pecelj dolg, droben in nekoliko rdečkast; jagode so okrogle, rdeče, tenke kože, sočnate, sladkega pokusa, z dvema peškama. Trta je za vsako lego in povsod rodovitna, toda vino je lahko. Ljubi težko in večkrat pognojeno zemljo. Obrezuje se bolj na reznike; o cvetji je stalena, tudi za brajde sposobna. Rodovitnost se v 5. letu začne.

3. Krhljikovec (Krachgutedel). Jagode so velike z debelim mesom; ko jih zoblješ, pokajo med zobmi. Vino je boljše, ko od bele žlahne trte. Rada raste v močni zemlji na južni strani, in se prileže brajdam. O cvetji ji malo kaj škoduje, je rodovitna in dá velike lepe grozde, ki se dajo dalje hraniti, rano dozori.

4. Modri gosjonog (blauer Gänzfüssler). Za brajde najbolj sposobna trta; pozno dozori. Grozdje ima veliko, 10 do 12 palcev dolgo in zgoraj 6 palcev široko, gosto z večimi vrhi; pecelj je dolg in debel, v jeseni rdečkast; jagode so velike, stisnjene, podolgaste, črno-modre, z modro štupo prevlečene; meso je rdeče, sočnato, sladko-kislega pokusa. Dozori v zadnji polovici oktobra. Trta močno raste, in postane sčasoma več čevljev v okroglini debela. Mladike so jako močne in dolge, rdeče-rjave in brazdnate, njih vršiči so volnati. O cvetji je nježna trta, ji brž kaj škoduje.

4. Cesarska žlahna trta (kaiserlicher Gutedel). Trta ljubi dobro zemljo s kamenjem in čepinjami zmešano. V prvem letu slabo raste, v 3. in 4. letu pa jako močne, z debelimi strženi kratko-členate mladike požene, očesa imale 2 palca narazen; je sila rodovitna; reže se na roznike. Grozdje je veliko, rahlo, z večimi vrhi,

dostikrat en funt težko; jagode so rumeno-zelene, večkrat rjavo-vmazane, svitle, zelo sočnate, okrogle, sila debele tako, da ena tehta pol lota, s tenko pa trdno kožo, so toraj trpežne. O cvetji ji brž hladna mokrota škoduje, dozori konec avgusta, in je le za brajde na topli strani kacega poslopja.

5. Brenkova rdeča, siya (Bettlertraube). Rana trta ima veliko grozdje; je na Štajarskem doma.

6. Izabela. Trta je iz severne Amerike, z dišečim grozdom, kakor zemeljske jagode, srednje velikosti; jagode so črne, jako svitle, sivo-modre, podolgato-okrogle, mesnate. Dozori v začetku oktobra. Trta hitro raste, vsaka zemlja ji je dobra, se ne dá lahko uničiti. Obrezuje se najbolj na bike, je za brajde in blizo potov dobra. (Dal. prih.)

Gospodarska novica.

* Od 25. sept. do 6. oktobra t. l. bode v Zatecu (Saaz) na Českem splošna razstava za hmelj; to novico naznanjamo zlasti slovenskim pivarjem in dotičnim kupčijskim opravnikom vsled vabila zateške kmetijske podružnice.

Národne stvari.

Glasi domorodni o novem času.

Iz Kranjskega. A. D.

Tak ministerstvo Schmerlingovo je padlo in tistega nesrečnega „čakanja“, ki nas je čez štiri leta ko môra neusmiljeno tlačilo, bode, kakor se kaže, zdaj vendar enkrat konec. Tega moramo se še posebno mi Slovenci radovati, kajti odstopivše ministerstvo si je bilo ravnopravnost narodno za geslo vzelo, pa jo je več ali manj vsem narodom kratilo, posebno pa — nam Slovencem. Dne 7. maja 1861 sprejel je bil gospod državni minister naše poslance izročivše mu znano peticijo, v kateri se je med drugim posebno za vpeljanje slovenščine v uradnije in šole prosilo, prav prijazno in obljubil, da se bode ta reč v smislu ravnopravnosti narodne in prestolnega odgovora rešila. Zares lepa in vesela obljuba; al kaj pomaga, ko ni nikdar resnica postala! Še le potem, ko bi bil gospod minister našim poslancem rekel: „ta reč se bo rešila v smislu vaših ponemčenih uradnikov, katerim je obveljava slovenščine trn v peti“, potem bi bili brž vedeli, pri čem da smo. Zakaj, ko je naš poslanec gosp. Črne, zastonj čakavši rešenja te za nas toliko imenitne zadeve v smislu ravnopravnosti narodne, pet mesecev pozneje v drž. zboru interpelacijo zaradi obljubljene obveljave slovenščine po uradnijah zastavil, je ministerstvo, namesti da bi uradnikom dalo odlog, do kterega si morajo popolno znanje književnega jezika slovenskega pridobiti, ako hočejo še dalje med Slovenci službe obdržati, na vse okrajne gosposke slovenske zemlje z vprašanjem se obrnilo: je li res potrebno in mogoče slovenski jezik v kancelije vpeljati, ali pa bi bolj kazalo, še dalje pri nemščini ostati? — Tako je storilo ministerstvo, dasiravno je imelo do 20.000 veljavnih podpisov iz vseh krajev slovenske zemlje v rokah, ki so jasno in glasno razodevali želje in potrebe slovenskega ljudstva. Kdo se ne bi pri takem ravnanji zmisлил na tistega moža, ki je rekel: Dobro vém, da je konj v tej dolini, vendar ga grem v ono iskat. In ker je bivše ministerstvo od svojega prvotnega načela — od ravnopravnosti narodne — tako odstopilo bilo, da je le velikonemške centraliste za edinoprave avstrijske patrijote imelo, vsem drugim pa in posebno nam Slovencem narodne pravice tako kratilo, da so se enkrat v državnem zboru z ministerskega stola celó besede čule:

„tržaška gimnazija mora tudi zavoljo tega nemška biti, ker v njej dosti Slovencev študira“, pri takih okolščinah ni čuda, da je toliko okrajnih uradnih pri popolnem neznanju književnega jezika našega svoj plašč po nemškem vladnem vetru zasukalo; marveč čuditi se moramo, da je izmed tistih, ki so sposobni za slovensko uradovanje pri vsem tem vendar enih šest okrajnih sodnikov ali predstojnikov toliko srčnosti in pogumnosti imelo, da so kar naravnost ministerstvu pravico povedali in rekli, da je potreba in mogoče slovenščino v uradniji vpeljati, samo da bi se uradnikom dal odlog, do katerega si morajo popolno znanje književne slovenščine pridobiti. (Zares bi bilo vse hvale, ako bi se nam imena teh vrlih možakov naznanila, da si jih narod slovenski vedno v hvaležnem spominu ohrani.) Sploh se je od začetka toliko hvalisano in v zvezde kovano ministerstvo Schmerlingovo gledé nas Slovencev tako obnašalo, da so vsi tisti, ki so napredujoče slovenstvo prezirali in mu veljavo izpodjedali, s tem še vladi prilizniti se mislili in Bog vé še kako visoko avanzirati. In „Issleibovci“ so pritiskali na slovenske rodoljube v časnikih, da, kdor jih ni poznal, je misliti moral, da to so vsi razdiravci Avstrije. Kako za Boga svetega! bi tako ministerstvo Hrvate, Magjare itd. na Dunaj v državni zbor privabilo, v katerem se je s Slovani, ki so zaupanja polnim srcem v državni zbor stopili, tako neprijazno postopalo, in z vredniki časnikov, ki so neveljavost sisteme Schmerlingove, katero je presvetli cesar zdaj sam zavrgel, jasno in temeljito dokazovali, tako neusmiljeno ravnalo. Hvala Bogu! prestali smo tudi te čase in tako smo zopet en korak naprej storili v zgodovini avstrijski. Avstrija je sicer za eno skušnjo bogatejša; al ta skušnja bila je, žalibože, tako draga, da je država naša zdaj za veliko milijonov revnejša, ko je bila pri nastopu Schmerlingove vlade.

Zdaj nastane silno imenitno vprašanje: kako bo neki šlo za naprej, ko je novo ministerstvo Belkredi-Majlathovo državno krmilo v roke vzelo. Hočemo li popolnoma obupati nad srečno prihodnostjo Avstrije? Ne, ne! tega nikakor ne, dasiravno smo se že tolikokrat v svojih nadah prevarili. Mi smo namreč s slavnim Palackim te misli, da je obstoj avstrijske države zavoljo toliko različnih malih narodov, iz katerih ona obstoji, tako neobhodno potreben, da bi trebalo jo narediti, ako bi je ne bilo. Al Avstrija, katero mi za tako potrebno spoznamo, mora biti Slovanom slovanska, Romanom romanska, ravno tako kakor Nemcem nemška in Magjarom magjarska. To je njena prva in največa naloga, od ktere zavisi blagostanje, od ktere zavisi celó življenje njeno. In ravno zato, ker si ni ministerstvo Schmerlingovo tega k srcu vzelo, marveč kakor Bachovo ministerstvo s pomočjo absolutizma, tako je ono s pomočjo svoje centralistične sisteme se za supremacijo nemškega življa in 50.000 glavne nemške birokracije potezalo, in dobro vedé, da prav ona je glavna podpora vsegamogočni veljavi nemškega jezika in največa overa razvitju in obveljavi različnih avstrijskih narodnosti, je ni za en las pomanjšalo ali spremenilo, zavoljo vsega tega se je zgodilo, kar so česki poslanci že prvi teden v državnem zboru prerokovali o ministerstvu Schmerlingovem. Od novega ministerstva pričakujemo, da bode slovó dalo tisti nesrečni politiki, iz ktere vse ono zlo izvira, ki nas in vso državo tako neusmiljeno tlači; od njega pričakujemo, da bo poskrbelo, da bodo besede Njih Veličanstva cesarja našega: „Vsi enaka bremena, vsi enake pravice“ vendar enkrat djanska resnica. Mi od ministerstva Belkredi-Mailathovega tega pričakujemo nekaj zato, ker upamo, da ne bo kakor poprejšnja ministerstva le s telesom na Dunaji, z dušo in srcem pa v Frankobrodu; nekaj pa tudi zato, ker so

avstrijske finančne zadeve v takem stanu, da ne moremo brez avtonomije več kod in kam; avtonomija pa, ki ne bi bila osnovana na podlagi ravnopravnosti narodne, je v sedanjem času v Avstrii nemogoča. Kakor hitro pa po tem takim z avtonomijo ravnopravnost narodna bode resnica, je vse dobljeno. V kratkem času se bo zgubljeno zaupanje povrnilo. Vse bo srečno, veselo in zadovoljno, razun tistih Nemcev in Magjarov, ki hočejo po vsej sili druge narode ne poleg sebe kot ravnopravne brate, ampak le pod seboj „als ein dienendes Glied“ imeti. Oni bodo gotovo vpili, da se jim v nebo vpijoča krivica godí, da so „in ihren heiligen, althistorischen Rechten beeinträchtigt“; al blagor, stokrat blagor Avstrii, če bo prihodnja vlada naša gluha in mutasta za tako sebično vpitje in ravnopravnost narodno vsem overam vkljub izpeljala.

Ako nas pa naše zaupanje zopet prevari, ako novo ministerstvo ne bo znalo ali hotlo skrbeti, da bi načelo: „vsi enaka bremena, vsi enake pravice“ resnica bilo, bo čez ena leta od državnega krmila zopet odstopiti moralo brez vse časti in slave, in prostor storiti novemu ministerstvu, ki bo tako malo opravilo ko poprejšnje, ako ne bo volje ali zmožnosti imelo, rešiti te imenitne naloge svoje, ki je zdaj v Avstrii „conditio sine qua non.“ Kakor namreč ne neha huda zima, naj se še toliko termometrov razbije, tako si tudi Avstrija ne more nič pomagati z odstopom starih in nastopom novih ministerstev, dokler se tista luknja ne zamaši, iz ktere izhaja vse ono zlo, ki nam termometer našega blagostanja in zaupanja krči in tlači.

(Dalje prihodnjič.)

Šolske stvari.

Gimnazija in realka celovška.

Nekako tesno nam je bilo pri srcu, ko smo čitali „Programm“ gimnazije in „Jahresbericht“ realkin, — ne, da bi ne čislali zanimivega članka „Die Feste der Republik Venedig“ od prof. R. Graf-a, čeravno nam pot železnice v Benetke, katero zagovarja, nikakor ni všeč, kakor so „Novice“ to že jasno dokazale, — tudi ne, da bi nam ne bila všeč „die krummlinige Bewegung eines freien Punktes in der Ebene“, ktera kaže izvedenega fizikarja, — tudi ne, da bi morebiti učniki ne bili možaki na pravem mestu. Da je vse to dobro in tako, kakor mora biti, radi vrjamemo, in če bi tudi ne bilo tako, vém, da bi „Novice“ na nikogar ne bile s takim bätom, kakor je unidan neko neotesano però iz Ljubljane v celovškem časniku bilo po nekem ljubljanskem učniku. Est modus in rebus. — — — In vendar — pri vsem tem pravimo — nam je nekako tesno bilo pri srcu, ko smo prebirali oni sporočili. Prestavljene smo se mislili na čisto nemško zemljo, skor, kakor bi Celovec bil deleč deleč zunaj v rajhu. Ali mar se ne uči slovenščina na ondašnji gimnazii in realki? utegne prašati ta ali uni. Uči se, uči, — al če je iščeš v gimnazijskem „Lehrplanu“, kjer so naštetí vsi redni nauki, latinski, grški in nemški jezik, — ne najdeš je! Svoj stransk kotiček ima, kakor ga imajo „freie Gegenstände“ in tū je na 4 posebne „course“ stisnjena. Taka je tudi v realki, kjer je v „Uebersicht der obligaten Lehrgegenstände“ ne dobiš, če tudi je z lučjo iščeš! In vendar je nekoliko Slovencev ondi: v gimnazii zraven 290 Nemcev 96, v realki 36, pa morebiti še kak Slovenec več. Se vé, da tudi o pisavi slovenski slovenskih imen ni duha ne sluha; v realki se po pisavi le edini Jenčič kaže Slovenca, v gimnazii Janežič; povsod so naši č le tš, naši z f, naši k so gg itd. Da! še celó Janežičeva slovenska slovnica ni našla mi-

iz njega napravljajo, to drevo raste hitro in 50—60' visoko.

8. Murva (*morus alba*); koristi tega drevesa so slavne „Novice“ že velikokrat natančno naštevale, le to še priporočamo, da si teh dreves kolikor mogoče doma izredimo, zakaj domača se boljše obnašajo.

9. Drobnica ali divja hruška (*pirus communis*); mati vseh naših požlahnjenih hrušek; lesnika ali divja jablana (*pirus malus*), mati vseh požlahnjenih jablan; korist teh dveh dreves je vsakemu živemu človeku znana, na Krasu celó samotni rastete radi.

Drevesa, katerih koristi sem Vam tukaj nekoliko na kratko razložil, so za Kras pristojna; rekel bo kdo, kje je pa hrastje in borovje, za ktere se je na Krasu že dosti trudilo in tlake storilo? Borovina in jelovina se Krasu nikakor ne pristojí, k večemu po kakih osojnih strminah na brdni ali brodnici zemlji. Živ dokaz imamo na vrtu bogatega Tržačana v Sežani, ondi se to drevje kolikor je treba, glešta, pa vendar nima vspeha, kterege bi imelo imeti, ter vedno zaostaja. — Hrasta se tudi obá nahajata, namreč: gnjilec (*quercus pedunculata*) in graden (*quercus robur*), pa prav po malem, kajti dobro in globoko zemljo ljubita, ktere pa na Krasu ne najdeta, razun v kaki dolinki. Rekel bo tudi kdo: Kako pa, da je ondi lepo rasel pred 200 leti, ko je bil Kras pokrit s samim neizmernim gozdom šibkega hrasta? — Prav lahko je to bilo, ker je od večnih časov bilo vse skalovje, kar ga zdaj po vrhu na 3—4' visoko vidiš, pokrito s črno rodovitno prstjo (*humus silvester*).

Tudi rešeljiko priporočajo za Kras! Ta grm pa res ni vreden, da se v gozdnarstvu imenuje, zakaj vedno borni grm ostane, nikdar ne doseže 8' visokosti. Nahaja se ga večidel po grobljah, kamor plevice plevél nanašajo; kakor sem že v „Novicah“ čital, nekteri ga imenujejo „mahaleph“ (?), ali ni boljše imé „lonicera xylostium“, kakor ga gozdnar imenuje; pa pustimo ga, najboljši je za ceví pri lulah in za to naj tudi ostane.

Prvi pogoj vendar še zmiraj je in ostane razdelitev pašnikov, če se hoče kamnitemu Krasu z drevjem močno krilo napraviti, — to nam priča po vsem Krasu vsak šopek borne hrastovine, bresta, gabra itd. v ogradi s suhim zidom obdani, kajti le ondi, kjer vsak lastnik svoje obdeluje in varuje, se vidi vedno več zelenega drevja; zunaj zida je pa vse golo, nakupičeno skalovje, ktero pridni Krašovec čez zid zmeče; ko kmetič kmetiča vidi, da v svoji ogradi drevje lepo glešta in jo skalovja trebi, ga hoče prekositi ter pridno dela in dela, tako nastane vedno tekmanje med njima, Kras se pa priložno trebi ali čisti in z drevjem zasaja.

Ko se je pred nekaj časom nek viši gozdnar iz Dunaja po tržaški cesti proti Štorjam peljal, zagledal je, predno se pride do imenovanega sela, na levi in desni strani hrastovino, ki po ogradah raste, ter veselo vsklikne, „der Karst schaut nicht so arg aus, wie ihn die Zeitungen schildern.“ To se zna, da se sèm ter tjà vidi kak šopek bornega drevja, poreče umni mož, ki ga spremlja; al pa ne vidite, gospod, da je svet, kjer raste povsod obzidan? Vedite pa tudi, da vsaki lastnik med tem, ko svet kamenja čisti, svoje drevje ravno tako glešta, kakor sadna drevesca na vrtu; učeni gozdnar mu na to reče: „So wäre es zweckmässig, diese kahlen Huthweiden an die einzelnen Berechtigten zu vertheilen!“ in zadel jo je, to bi bilo Krasu na veliko korist. Naj bi se tedaj saj manj kamniti pašniki razdelili; zavezan pa naj bi bil vsak deležnik, da ima dobljeni del v določenem času, s toliko in toliko ukorenjenimi drevesi obsaditi, če ne, zapade v določeno kazen in svet se mu bode vzelo. — Slabejši in kamnitejši pašniki pa naj bi se kolikor je mogoče, na soseskine stroške ali z drev-

jem obsadili, ali pa če je lega potem, namreč če so v kaki dolinki, s semenom raznih imenovanih plemen nasejali, tako bi se neizrečeno veliko dreves, domači zemlji priličnih, za presajo priredilo.

Dragi rojaci! to je moje mnenje o pogozdevanju Krasa; kar Vam je po volji, obdržite, kar vam ni všeč, ali popravite ali zavržite, vse pa Vam iz čistega domoljuba podam v prevdarek.

V Senožeah sv. Jerneja dan.

J. Zelen.

Národne stvari.

Glasi domorodni o novem času.

(Dalje.)

Iz Kranjskega. A. D.

Ali zdaj navstane vprašanje: kako bi se vendar dala zamašiti tista luknja, iz ktere toliko zla izhaja? Kako bi se Avstrija iz sedanjih ustavnih homatij tako rešila, da bi vsem narodom svojim enako skrbna mati in nobenemu mačeha ne bila in tako svoj edinopravi namen dosegla?

Magjari so na to vprašanje hitro pripravi z odgovorom: z dualizmom. — Dualizem, to je: razdeljenje avstrijske države na dva kosa, tako, da bi to stran Litave Nemci si pridržali, a ono stran Magjarom v skrb in varstvo izročili, to je po njih mislih tisti edinopravi pomoček, ki je v stanu Avstrijo iz vseh njenih sedanjih zadreg rešiti; to je tisti zamašek, ki bo vse luknje nezadovoljstva in razprtije zamašil in Avstrijo srečno, slavno in mogočno storil.

Dualizem je dvojen. Če si mislimo zvezo med deželami to in ono stran Litave samo personalno (osebno), mu rečemo personalen, sicer pa realen (deželen) dualizem. — Dandanes se veliko govori in piše o dualizmu. Pa vzemimo personalnega, po katerem bi Nemcoslovani in Prekolitavci samo v osebi vladarjevi zedinjeni bili, ali realnega, da bi namreč dežele prekolitavske imele svoje lastno ministerstvo in svoj glavni zbor v Peštu, dežele nemško-slovanske zopet svoje posebno ministerstvo in svoj ožji državni zbor, a za vse skup, da bi se ustanovilo za nekatere zadeve celokupni državni zbor, — eden kakor drugi ali kak tretji kakor koli uravnan dualizem bi bil v sedanjem času za Avstrijo tako poguben, da ga noben državnik avstrijski, ki ima kolikaj zdrave pameti v glavi in ki Avstriji dobro želi, priporočati ne more. Zato bi si človek mislil, da je vse govorjenje in pisanje o nemško-magjarskem dualizmu, s katerim so v zadnjem času posebno slovanski listi napolnjeni, čisto prazno in nepotrebno v državi, ki ima polovico slovanskih prebivavcev. Ali če pomislimo, koliko visoke gospode, ki ima čast in oblast v rokah, prizadevanje Slovanov po dosegu obljubljenе ravnopravnosti še vedno po stari navadi zasmehuje in prezira, ker misli, da je vse ležeče le na rešenji ogrskega vprašanja in da bode vsa Avstrija v pravem redu, kakor hitro se Magjarom toliko pravic podelí, da bodo zadovoljni; če zraven tega še pomislimo, kako se v novejšem času ogrski domoljubi v najviše državne službe postavljajo, o slovanskih pa tega ne slišimo, — če vse to pomislimo, moramo priznati, da govorjenje in pisanje o dualizmu ni povse prazno, posebno ako je novi ogrski kancelar grof Majlath, kakor se sèm ter tjà šepetá, res dualizmu udan. — Vsled vsega tega res ni nemogoče, da bi se še dualistični eksperiment nad našo že toliko poskušano Avstrijo poskušal; ali da bi prišlo iz tega dualističnega meha kaj moke, da bi se po dualističnem potu zadeve avstrijskih narodov na obče zadovoljstvo poravnale, da bi se na tem potu Avstrija po-

krepčala in slavna in mogočna postala; to je po naših mislih popolnoma — nemogoče. Trnje ne bo nikdar grozdja rodilo in dualizem v Avstrii ne sreče ne blagostanja, to je gotovo ko amen v očenašu. In vsak, kdor misli po tem potu Avstrii na noge pomagati, je hoté ali nehoté njen največi sovražnik.

Marsikdo se tolaži zdaj s tem, da nam vprihodnje, naj vlada kdor hoče in kakor hoče, slabše iti ne more, kakor nam gré zdaj; ali naj obveljá dualizem, naj Nemci v družbi in s pomočjo Magjarov dosežejo to, česar sami niso mogli, naglo se bo vsakdo prepričal, da je še slabše mogoče. Kakor hitro bi namreč dualizem obveljal, bi ravnopravnosti narodni in ž njo vred sreči in blagostanju Avstrije popolnoma odkljenkalo. Slovani, ta največi in najzvestejši narod avstrijski, postali bi popolnoma odvisni od milosti Nemcev in Magjarov; postali bi njihove „partes adnexae“ in to bi gotovo vzrokovalo strašno nezadovoljstvo in Bog vé, kaj še, kajti še mali črviček se brani, če ga hočeš streti. Imajo sicer sladke besede: „vsakemu svoje“ vedno na jeziku, eni ko drugi trdijo, da nam hočejo kruh ravnopravnosti ravno tako rezati ko sami sebi; ali koliko je besedam verjeti, smo se do sita prepričali iz obravnav državnega zbora, ko so Slovani svoje muke in rane razodevali in prenapeti Nemci jim mazilo nemške kulture pridno na-nje pokladali. Tretji del sedanje Nemčije je bil nekdaš slovanska zemlja, in vendar slišimo v vseh shodih prav glasno, da je Nemcem njih nemški „Vaterland“ še zmiraj premajhen! Iz tega je razvidno, kaj čaka nas Slovane, če smo v svojih domačih, narodnih zadevah od Nemcev odvisni. In kaj se hoče od Magjarov pričakovati, katerim vedno souvrainstvo magjarskega naroda in tisti silni „Magjarorszag“, ki bi se razprostiral od Karpatov do Adrije in črnega morja, po glavi blodi. Kako Magjari o Slovanih mislijo, glej „Társalkodó“ 1846. leta, št. 8, ki naravnost pravi: „van egy hazának élég férge, melly meghizik ugyan rajta, de hangjait nyírákolni sem tudja.“ Resnično, njihovim prisegam o ravnopravnosti je toliko verovati, ko prisegam tiste lisice, ki je s perutnino večno prijateljstvo sklepala.

Na vsak način toraj: Bog nas varuj dualizma! Kakor hitro bi on resnica postal, bi se zaupanje Slovanov v obupanje spremenilo, in to ni kar si bodi, kajti Slovanov je 18, reci — osemnajst milijonov v Avstrii. Upamo toraj, da novo ministerstvo tega pogubonosnega pota nikdar nastopilo ne bode.

(Dalje prihodnjič.)

Notranja Avstrija,

kedaj in kako je bila ustanovljena.

Gosp. Peter pl. Radič v „Triglavu“ štev. 67, to stvar pripoveduje tako-le:

„Cesar Ferdinand I. razdelil je pred svojo smrtjo († 25. julija 1564. l.) svojo Avstrijo trem sinovom; najmlajšemu, nadvojvodu Karolu dal je: Štajarsko, Koroško, Kranjsko, Goriško, Istrijo in Trst z naslovom: „notranje Avstrijo.“ Malo tednov po očetovi smrti Karol popraša dvornega svojega kancelarja, kako da bi se v teh deželah dale vrediti denarstvene in sodnijske zadeve, in koliko svetovavcev da bi vsaka potrebovala. Že septembra meseca dal je notranji Avstrii Janeza Jurja barona Mordaksta za dvornega komernika, kar je skoro to, kar današnji finančni minister. Tako bila je ustanovljena notranje-avstrijska dvorna kamera, ali kakor bi danes rekli, denarstveno ministerstvo. — Za sodnijske stvari osnoval je notranje-avstrijsko vlado, ktera je bila najviša sodnija za notranjo Avstrijo. — Najviši politiški urad — dvorno kancelarijo v današnjem

pomenu, ustanovil je prihodnje leto 1865, tedaj ravno pred 300 leti, imenoval jo je tajno svetovavstvo vse notranje Avstrije, ter jej na čelo postavil predsednika. Ta urad se je pozneje imenoval: „tajni urad“, „deputacija“, 1748. leta „representacija“, poslednjič „gubernija.“ — Zavoljo večkratnih turških napadov osnoval je pri svoji vladi tudi nekako vojniško ministerstvo v dvornem vojnem svetovavstvu. Vse to je upravi notranje Avstrije popolnoma zadostovalo in tedajšnjim potrebam zedinjenih teh dežel. Pri vseh teh preuredbah ozir uradov in uradnikov vodila ga je ravnopravnost do imenovanih dežel. Pri najviših službah imela je vsaka dežela določeno število svojih zastopnikov. Kranjska na pr. imela je pri tajnem in dvornem vojnem svetovavstvu po dva, pri dvorni kameri in vladi po enega rojaka; v predsedništvu (poglavarstvu) vrstili so se Kranjci s Štajarci in Korošci. Tako na pr. za Stobejem, lavantinskim škofom, na tej najviši stopnji nahajamo ljubljanskega škofa Tomaža Krena.

Ozir po svetu.

O naselitvi v Srbii.

(Konec.)

§. 9. Od dobljene živali sme naselnik v posebnih slučajih po dovoljenji županovem in v pričo dveh sosedov katero prodati; al v takem slučaju je on dolžan za mesec dni drugo žival na mesto prodane si preskrbeti. S priplodom žival (prirojenimi mladimi) sme naselnik po svoji volji ravnati; kar prirodi, je njegovo.

§. 10. Kadar naselnik petnajst let tukajšnjega življenja v obdelovanji dane mu zemlje, izdržavanji hiše (kuče) in družega mu danega premakljivega imenja izpolni, takrat vse to postane njegovo sobstveno premoženje, s katerim sme po svoji volji gospodariti. Vsa ta dobra po zakonu nasledujejo otroci naselnikovi, ako jim je med tem oče umrl, z vsemi pravicami in dolžnostimi, ktere je imel njih oče.

§. 11. Naselnici so oslobodeni za pet let vseh državnih teret (dolžnosti), od vojne službe v stoječi vojski za deset let, od narodne vojske za pet let; al terete (dolžnosti) občinske morajo precej nositi in ravno tako morajo tudi vojne dolžnosti izvrševati, kadar jih gosposka v izvanredni potrebi v to pokliče.

§. 12. Minister finančni pooblasten je postaviti odbor, kteremu gré skrb za naselnike, in pooblasten je, dajati zakone, ki se njemu zdé potrebni.

§. 13. Priporočamo našemu ministru financije, da zakon obnaručuje in o izvrševanju njegovem skrbi; gosposkam pa zapovedujemo, da po njem postopajo in vsakemu, da se mu pokorava.

10. februarja 1856 v Belgradu.

M. M. Obrenović s. r.

R. Lešjanin s. r.,
minister pravde, čuvar drž. pečata.

K. Cukić s. r.,
minister financije.

Predragi Slovenci!

Jaz mislim, da so to naselnikom ugodne postave. Trudaljubni in pošteni Slovenci gotovo bolj pametno storite, ako idete v plodno, pa kaj malo obdelano Srbijo, kakor pa da na Ameriko mislite. Amerika je dalječ, potovanje po širokem morji drago! Tjè greste na negotovost, in bati se je, da vaše upanje po vodi splava. Pa ako tudi v Ameriko priplavate — kaj hočete početi, ako Vam tam ni všeč? Brez cvenka nazaj nikakor ne morete. In ako v Ameriki ostanete, Bog zná! kaj bo iz Vas poštenih Slovencev in Vaših otrok? Slovenci gotovo ne! Vam že domá za narodnost trda poje; al v Ameriki se bo izgubila pest Slovencev, ko kaplja v morji!

napitnice. Tù se je pokazalo, da je bil naš zbor res zbor vseh evropejskih narodov, kajti vsak je napival v svojem jeziku in vsi drugi so mu po svoje radostni pritrkovali. Nemškim napitnicam je sledila magjarska, za to pa francozka, turška, italijanska, poljska, portugiška, hrvaška, slovenska itd. Naj, kolikor se še spominjam, povem, kako sem v slovenskem jeziku v tem slavnem mnogojezičnem zboru na magjarski zemlji napil zdravico: Gospôda! Dovršili smo svojo nalogo v dunajskem zboru. Hvalijo nas za to. Pri nas ni bilo ne desne ne leve stranke; naš centrum bil je le napredek vednosti naše! Snidli smo se sinovi vseh mater, ki jih šteje omikana Evropa; noben narod ni gospodoval družemu; prosta je bila vsakemu beseda, kakor je danes; isti namen nas je vodil vse: napredek vednosti naše. Bog daj, da dobro seme, ki smo ga sijali, rodi obilo sadu. Zato napijem: Bog daj srečo, da vlade zvesto izpolnijo, kar smo sklenili v zborih naših. Slava Vam! — In „živio, eljen, eviva, hoch itd.“ so doneli po dvorani, kakor da bi bili vsi razumeli, kar je napitnica rekla.

Ločili smo se kakor bratje ene matere, veseli vsi, in vsi enega občutka, da nikdar ne pozabimo dunajskega zbora in magjarskega Altenburga. — Čez dve leti je zbor v Cirihi v Švajci.

Dr. Bl.

Národne stvari.

Glasi domorodni o novem času.

(Dalje.)

Iz Kranjskega D. A.

Al če nemškomagjarski dualizem še manj velja ko Bachova in Schmerlingova sistema, navstane vprašanje: kterega pota se Avstrija vendar držati hoče zdaj, ko je absolutizmu in ustavnemu centralizmu menda za vselej odklenkalo? Kteri je vendar tisti edinopravi pot, po katerem bi Avstrija svoj namen dosegla?

Kakor je obče znano, priporočajo Čehoslovani historični federalizem za najboljšo — za edinopravo podlago, na kateri naj se nova Avstrija po potrebah sedanjega časa zida. Res je sicer, da ima historični federalizem ne samo med Slovenci, ampak po celi Avstriji sila mnogo prijateljev, ki so ga tako neprestrašeno zagovarjali in priporočali, da je bilo mnogim izmed njih v ječah stanovanje odloženo; al pri vsem tem se nam tudi federalizem na historični podlagi popolnoma ne dopade, tudi tak federalizem ne bi zadostil, saj po mojih mislih ne, potrebam, željam in pravicam različnih narodov, iz katerih Avstrija obstaja. Vsled tega federalizma bi se namreč Avstrija razdelila na deželne skupine ali grupe na stari historični podlagi. Te deželne skupine imele bi vsaka svojo dvorno kancelarijo in razun do zdaj navadnih posameznih deželnih zborov, še občne deželne zbere ali skupščine, v katerih se bi obravnavale občne zadeve vseh tistih dežel, ki spadajo v to ali ono deželno skupino. Mi Slovenci bi prišli po tem takem v deželno skupino notranje-avstrijsko, pod katero bi spadalo Korosko, Štajarsko, Kranjsko, Goriško in Istra. —

Al naprava take skupine notranje-avstrijske bi po mojih mislih nam Slovincem še le potem koristila in k dosegu pravice pomogla, ako bi se v občno skupščino samo občne zadeve jemale, ki se vseh enako tičejo, naj je kdo Nemec ali Slovenec; svoje domače narodne zadeve pa naj bi si slovenski Notranje-avstrijanci vsi skupaj v enem, in nemški v drugem zboru vsak po svoje v porazumljenji z vlado, sicer pa neodvisno drug od drugega, poravnovali. Ako bi pa Slovenci v tej novo osnovani notranji Avstriji obsojeni bili še dalje po se-

danjih posameznih deželnih zborih ali v občni skupščini pri nemški večini prosjati in beračiti za narodne pravice, ktere nam gredo po Božji, naturni in cesarski postavi ravno tako ko Nemcem, potle bi ostali mi Slovenci tudi v toliko priporočani notranje-avstrijski skupini še vedno le — misera contribuens plebs —; ostali bi v svojih svetih pravicah še vedno od Nemcev popolnoma odvisni, v narodnem oziru brez pravice in brez veljave; prišli bi v tisto neprijetno politično stanje, iz kterega so se Hrvati in Slovenci srečno izkopali in iz kterega se Slovaki, Rusini, Srbi in laški Tirolci na vso moč izkopati prizadevajo, in narodnih preprirov, zmešnjav in tožeb ne bi bilo konca ne kraja. Ravno taka godila bi se tudi po vseh družih deželnih skupinah, ktere nam federalisti nasvetujejo, obstoječih iz dveh ali treh narodnosti. Na Tirolskem ravnsali in kavsali bi se Talijani in Nemci, na Češkem Čehi in Nemci, na Ogrskem Magjari, Slovaki, Rusi in Srbi itd. Skratka: v Avstriji preustrojeni na podlagi historičnega federalizma imeli bi po raznih deželnih skupinah vse one prepire in zmešnjave na malem, ktere imamo v celokupni Avstriji na velikem.

Ako bi se v deželnih, na historični podlagi osnovanih skupinah razun občnih skupščin še toliko deželnih zborov naredilo, kolikor je v vsaki skupini različnih narodnosti, bi se sicer tem zmešnjavam nekoliko v okom prišlo, al popolnoma vendar ne. V Avstriji je, kakor se že na vsakem bankovcu vidi, deset opravičenih in od Nj. veličanstva cesarja našega za ravnopravne spoznanih narodov. Ti so: Nemci, Magjari, Čehi, Poljaki, Rusini, Romani, Talijani, Srbi, Hrvati (ki se le po veri in po cirilici ločijo) in Slovenci. Tem deseterim znali bi se k večemu še Slovaki prišteti, ki se književno še niso popolnoma s Čehi zedinili. — Vsak od teh 10 ali 11 narodov ima enako pravico do ravnopravnosti in do tolike svobode in samostalnosti, da si more svetinjo narodnosti svoje varovati, braniti in duhu časa primerno razvijati. Vse overe, ki temu cilju in koncu nasprotvajo, morajo se odpraviti. Kakor je leto 1848. naredilo, da smo pred postavo vsi enaki, naj je kdo plemenitega ali prostega stanu, tako mora sedanji čas vse narode ravnopravne storiti, naj so veliki ali majhni, od nekdanj privilegirani ali od nekdanj prezirani. Saj majhnim in preziranim narodom je ta neodvisnost še veliko bolj potrebna, ko velikim, ker je znano, da velike ribe male žro, ne pa male velikih. Kakor torej vsak narod daje cesarju, kar je cesarjevega, tako naj se dá tudi vsakemu narodu, kar je njegovega. Ta ravnopravnost se mora razodevati pri upravi, pri sodništvu, pri šolstvu, pri deželnem in državnem zastopništvu in pri deželni in središnji vladi. Vsak narod moral bi do visoke centralne vlade v ravno tistem razmerji stati; vsak narod moral bi pri njej stalnega in zvestega tolmača narodnih želj in potreb in ob enem svojo najvišjo narodno oblast (Behörde) imeti, ki naj bi v ministerskem posvetu sedež in glas imela in se dvorna kancelarija ali kakor koli imenovala. Z eno besedo: vsak narod naj zadobi toliko samostojnosti in avtonomije, ko narod hrvaško-slavonski; potle še le bi po naših mislih Avstrija svoj pravi namen — svoj ideal — popolnoma dosegla; potle še le postala bi zares avstrijska, to je: Nemcem nemška, Magjarom magjarska, Slovanom slovanska itd. Potem še le bi avtonomija in ž njo vred ravnopravnost narodna popolnoma resnica postali, v šolah, pisarnicah in povsod v javnem življenji. Potem še le bi se vsakemu narodu pot do omike, do časti, slave in blagostanja popolnoma odprl, tako da ne bi noben narod, ki bi še vprihodnje v omiki zastajal, vzrok tega na druge zvrčati mogel; ampak bil bi primoran, to sam sebi, svojí nezmožnosti ali pa svojí

lenobi pripisovati. Potem bi ponehale vse tožbe o zatiranju te in one narodnosti; le tisti bi še kaj pogodrnjali, kateri mislijo, da krivico trpé, ako se jim priloznost odvzame, drugim narodom krivico delati. Pa nič zato, naj le taki možje godrnjajo in kisle obraze delajo, kolikor hočejo, kajti ravno to bo najbolj gotovo znamenje srečne prihodnosti Avstrije naše, če bodo tisti možje ali narodi, ki svoje časti in slave v poniževanju in zatiranju drugih narodov iščejo, v svoji bedaliji in prevzetnosti kisle obraze delali. Nova Avstrija bi se pri tem čedalje bolje počutila, iz vseh sedanjih stisk in nadlog se rešila in toliko slavo in moč zadobila, kakoršne do zdaj še nikdar ni imela. (Dal. prih.)

Šolske stvari.

Zagrebska gimnazija in realka.

Program kraljevske gimnazije v Zagrebu ima na čelu zanimiv spis, kteremu je naslov: „*Sudélovanje kuće odnosno i občine s učilištem u odgojivanji i naobraživanju gimnazijalne mladeži.*“ V njem Miroslav Nagel, učitelj verskega nauka, staršem i skrbnikom na srce polaga dolžnosti, ktere morajo spolnovati, ako hočejo, da v učilnice dosežejo svoj namen, poslednjič jim o kratkem razlaga šolske postave, iz katerih se razvidi upljiv, ki ga morejo starši in njegovi namestniki imeti pri izreji in izobraževanju šolske mladine. — Iz šolskih vesti posnamemo, da se je hrvaški jezik učil v vseh razredih po 3, nemški v prvih dveh razredih tudi po 3 ure, a v vseh viših le po 2. — Učiteljev ima 15. — Predmetje, katerih so se učili le nekteri učenci, bili so: krasopis, risanje, laški i francozki jezik, gimnastika, pevanje i brzopis. — Učencev šteje z začetkom leta 474, konec leta 419; po veri bilo jih je 383 latinsko-, 17 grško-katoliških, 12 pravoslovnih, 7 židov. Razvrstitve po narodnosti ne nahajamo; — štipendistov je bilo 24, učnine oproščenih 289.

Enajsto godišnje izvešče (poročilo) kralj. vélike realke v Zagrebu prineslo je matematičin spis pod naslovom: „*Składnja (Combinationslehre) i nje uporaba kod množilbe i potentovanja sastavljenih algebráičkih izrazah.*“ — Šolske vesti priobčujejo, da se hrvaški jezik v vseh razredih učil po 3 ure na teden, nemški v štirih prvih razredih tudi po 3 ure, v 5. in 6. pa po 2 uri na teden. — Izvanredni predmetje bili so: štenografija, pevanje, laški jezik, telovežba. — Rednih učiteljev ima 12, izvanredne 3. — Učencev bilo je s početkom leta 152, konec leta 136; po veri 110 katoličanov, 11 nezedinjenih grkov, 14 židov, 1 protestant; — po narodnosti 109 Hrvatov, 5 Slovencev, 2 Čeha, 1 Lah, 5 Nemcev. Z realko sklenjena je učilnica za učitelje na malih nesamostalnih realk; bila sta 2 kandidata v prvem i 2 v drugem tečaju. — Društvo za podporo siromašnih realnih učencev prejelo je 287 gold., a izdalo 207 gld. 52 kr. Izvrstni govor, ki ga je konec leta za slovó govoril Dragutin Kössler, učenec 6. razreda, sklepa realkin program.

Da sta oba programa skoz in skoz v domačem jeziku, skoro ni treba opomniti. Nam se je pa še vedno boriti za pravopis slovenskih priimkov in krajinah imen. Žalibože!

Slovniške stvari.

Književnik.

Časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti. Godina II. svezak I.

Ta časopis so letošnje „Novice“ sicer že naznanile, vendar pa mi bodi dovoljeno, da nekoliko tanše o po-

glavitih njegovih sestavkih govorim. Našim čitateljem bode tak posnetek sedaj morda tem zanimiviši, ker se enaki letopisi imajo tudi pri nas na Matičine stroške sestavljati i izdajati. Začnimo toraj „književnikove“ spise pregledovati!

V prvi razpravi priobčuje dr. Ivan Crnčić starine otoka Krka, po laški Veglia. Kdor je kedaj le prve tri strani Kopitarjevega „Glagolita Clozianus“ prečital, vé, da je Krk imeniten za glagolsko pismenost. I v resnici, gosp. Crnčić nam razun manj zanimivih rimskih napisov i slovanskih spomenikov podaja po svojih mislih važen glagolski napis, kterega je posnel z nekega kamena v cerkvi sv. Lucije „u Drazi Baščanskoj.“ Ta spomenik je že zato imeniten, ker glagolskih napisov ni ravno premnogo i ker, kakor je znano, imajo napisi za razvitje i zgodovino jezika kakor podpora paleografii veliko vrednost. Skrben pretres i ocenjenje njegovo se ima v kratkem iz veštega peresa g. Jagića pričakovati. Ta sestavek pa nam kaže učeno, ali vendar okretno i narodni govorici skoz in skoz zvesto pero g. Crnčića, tako da je prava krasota čitati ga.

V drugi razpravi: „pjesnici hrvatski XVI. vieka“ nadaljuje g. Kukuljević bibliografije starih dubrovaških pesnikov, ki so pisali pred zlato dōbo Gundulića ter opisuje njih življenje i spise, — delo jako zaslužno za slovstvoslovesce jugoslovenske. Enako važnost, nu za zgodovinarje, ima tretja razprava dr. Fr. Račk-ega: „ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka“, v kateri imenovani povestničar pretresuje domače leto — i zgodovisce XIV. vieka.

Četrto razpravo: „o rodjenicah ili sudjenicah“ je napisal našemu slovstvu že znani g. prof. M. Valjavec. Razun kratkega, pa jedrnatega i razvidnega posnetka vsega tega, kar je imenovani pisatelj sam v „narodnih pripovedkah u i oko Varaždina“ i v „Slavische Bibliothek“ priobčil ter po slovenskih listih razglasil ali našel, še primerja g. Valjavec imenovane bitnosti enakim prikaznim srbskega, nemškega, grškega i latinskega basnoslovja, tako, da dobiš jasen pojem (begriff) tega zanimivega pretmeta.

V peti razpravi: „Hrvati na izmaku XV. i na početku XVI. vieka“ nas pelje gosp. Mesić v tiste burne čase nazaj, ko so se Hrvatje zdaj s Turkom, zdaj z ljudovladó sv. Marka bíli, zdaj ogrskim, zdaj nemškim kraljem v pest prihajali, pak vendar v kljub tolikim zunanjim i notranjim nevarnostim samosvojnost ohranili. Gosp. pisatelj nam podaja živo sliko tadanjega plemstva hrvaškega i njegove navskrižne politike. Tudi o Slovencih zveš marsiktero iz tega mikavnega spisa.

V šestem sestavku razvija gosp. Vatroslav Jagić „slovensko jezikoslovje“ z oziri na filologijo grško i nemško. Pisatelj nam kaže, koliko truda, časa i zmot je trebalo, dokler se ni prišlo na pravo pot, po kateri se imajo jezikove prikazni razlagati. Posebno poučno je to, kar g. Jagić o slovanskem jezikoslovju ruskega i „hrvatsko-srbskega“ naroda piše. Premnogo stvari vsega prematranja vrednih je tu razloženih, i jaz ne morem dosti živo priporočiti tega sestavka našim jezikoslovcem, ker še, žalibože! tudi mi Slovenci dandanašnji po enakih tamnih potih blodimo, kakor nekđaj Rusi i Srbo-Hrvatje. Inako pa je ta spis jasno znamenje razširjene i vsestranske učenosti i bistroumnosti gospoda pisatelja. Jako ljubo bi nam bilo čitati kmalu nadaljevanje tega predmeta, posebno o najnovejšem jezikoslovstvu.

Enak imenovanemu predmetu je, — da Veberovo obrano „o hrvatskem stihotvorstvu“ kakor manj važno preskočim, — spisek našega g. Ivana Macuna: „razvitak slovenske slovnice.“ Gosp. pisatelj nam na drobno popisuje zdržek (inhalt) Bohorićeve prve slovenske slov-

6. Po mojem mnenju bilo bi boljše ime „luna“ za taka trupla, ki so spremnice premičnic, mesto „mesec“; — ljudstvo pravi pa večidel mesec namesti luna, ali mesec pomeni le gotovo število dni (mesec dni), luna pa je tisto ime, ki pristje vsem spremnicam. — Kako čudno se pa glasi na pr. to-le: „(mesec) priteče okoli naše zemlje v 29 dneh in 12 urah; kateri čas mi tudi „mesec“ imenujemo. Ta čas imenuje nemec „Mondmonat“, jaz ga imenujem po svoji terminologiji „lunini mesec“; po tej terminologiji pa bi se imenovati moral „mesečni mesec“ („Mondmond“ ali pa „Monatmonat“). Kaj neki je to? — V spisu pa je zemljina spremnica zdaj „luna“, zdaj „mesec.“ Ali je samo luna, ali pa samo mesec; oboje pa nikoli ne!

7. Če se Merhuri suče, ne dovrši nad 6 milj v 1 sekundi, marveč le $58\frac{1}{2}$ čevlja (88 milj v 1 uri); — kajti suče se okoli svoje osi in dopolni v 24 urah dan ali 2108 milj, to je, celo svoje okrožje (Umfang); — dovrši pa nad 6 milj v 1 sekundi, če teka po svoji poti okrog solnca. — Tudi to ni gotovo, da so na Merkurji hribje tako silno visoki.

8. Presredje premičnice Venere ne znaša 1694 milj, marveč 1717 m., kakor je vnovič zrajtal gošp. J. H. Mädler; toraj Venera ni skoraj za nič manjša od zemlje. Al — kdo bode umel te-le besede: „suče se v svojem potu 5 milj v sekundi“? Ko ne bi že vedel človek, da se to pravi toliko kot: 5 milj preteče v svojem potu okrog solnca v sekundi; gotovo iz onega ne bi zvedel pravega!

Venera pa ni zmerom (dan za dnevom) „večernica“, nikdar to ne „danica“; — tudi Merhuri (i z večo pravico), Mart, Jupiter so časi večernice in danice. (cf. Mädler's Astr. §. 98. St. 143; Kosmos II. 258. Heis Woch. 1861, St. 254, 255). Veneri gré to ime časi le gledé njenega stanja v oziru k solncu in k zemlji.

Kar se pa tiče naravne podobe te premičnice Venere, ne vemo o tej dosti; kajti ali je njen svit preživ, da ne moremo dobro in pazno gledat je, ali pa je Venerino ozračje zeló gosto, gostejše kakor zemljino, toraj nikakor ni gotovo in tudi verjetno ni, da bi bili Venerini hribje 6 milj visoki; če pa, gotovo bi bil tako orjaško goro tudi že kak drugi opazovavec videl, in ne le ranjki Schröter! (Kon. prih.)

Šolske stvari.

Ipavska glavna šola.

Začetnica letnih sporočil namesti starokopitnih subih „perijoh“ ima na čelu letošnjega svojega sporočila sestavek, v katerem gospod ravnatelj L. Hiti starišem in srenjskim možem prav po domače in kaj lepo razjasnuje namen in korist nedeljskih šol, ktere, ako so prav vredjene, niso peto koló pri vozu, ampak os, brez ktere ni vozá; dalje jih prosi podpore sploh, zlasti pa, da tej svoji učilnici kmali preskrbi vrt, na katerem se bodo otroci djansko vadili del in opravil, ki jih čakajo v prihodnjem življenji. — Šolska oznanila kažejo, da ima ta šola 2 kateheta in 4 učitelje, da se je zraven navadnih predmetov učila tudi sadjoreja, sviloreja, vinoreja, čbelarstvo, gospodinstvo; da je 336 učencev in učenk imela vsakdanja, in 153 nedeljska šola. Iz vsega je očitno, da vipavska šola lepo izvršuje namen ljudske šole.

Mariborska gimnazija.

Program mariborske gimnazije v svojem vvodnem sestavku nemški razjasnuje, kaj da je v rimski zgodovini pred „Grahi“ bil „ager publicus.“ Iz šolskih vesti

pozvedamo, da ta gimnazija šteje 12 učiteljev, 342 učencev, po narodnosti 111 Nemcev, 208 (2 tretjini) Slovencev, Nemco-Slovencev (?) 21, in Laha 2; po veri razun dveh so vsi katoličani, šolskim tirjatvam jih ni zadostilo 60. Učnine se je plačalo 2469 gold. 60 kr.; vpisnine pa 155 gold. 40 kr.; štipendistov bilo je 25, katerim je došlo 1751 gold. 78 kr., druge pomoči se je nabralo 273 gld. 37 kr., od katerih se je revnim učencem izdalo 124 gold. 88 kr. — Izvanrednih predmetov se je učilo, in sicer: slovenščine 83 nemških učencev, laščine 7, francozčine (?), češčine 41, srednje-visokoneščine 8, štajarske zgodovine 50, petja 150, telovadbe 32, risanja 23, lepopisja 44, stenografije 27. Učni jezik je nemški, le slovenščina, ktera je le za Slovence obligaten predmet, učila se je slovenski. Naloge, ki so se dajale učencem, kažejo, da je slovenščina v spretnih rokah. Dasi tudi v poročilu mariborske gimnazije, ktero obiskujete nad 2 tretjini Slovencev — živo pogrešamo slovenskega spisa, akoravno je v pisavi, Nouackh komaj spoznati slovenski Novak, vendar ima mariborska gimnazija v marsičem veliko prednost pred ljubljansko gimnazijo in realko. Prva je, da se slovenščina Slovincem v vseh razredih razlaga slovenski in sicer v 1. in 2. razredu po 3, v ostalih po 2 uri na teden; druga je, da se Nemci posebej v nemškem jeziku učé slovenščine; ta ločitev je po naših mislih prav naravna, toraj se ni čuditi, da Nemci in Slovenci lože bolj napredujejo, živo jo tudi zlasti naši realki priporočamo; — tretja prednost je, da se, kakor na celjski tudi na mariborski gimnazii uči domača (štajarska) zgodovina; četrta, da so posebna šolska darila*) odločena učencem, ki se odlikujejo v slovenščini; in peta, da se uči tudi česki jezik. Govorilo se je, da se je bil sicer tudi za ljubljansko gimnazijo iz čistega rodoljubja ponudil vrli profesor Vavrů, da bi bil učil češčino — al, žalibog, da se je zavrlo to kolo, od ktere strani, nam ni znano; da pa v tej reči rok ni imelo ministerstvo, se nam verjetno zdí, ker na mariborski gimnazii ni zavrnilo češčine. Morebiti nam bi preč. g. dr. Jarec vedili razjasnilo?

Národne stvari.

Glasi domorodni o novem času.

(Dalje.)

Iz Kranjskega D. A.

To vse bi se pa po naših mislih samo takrat popolnoma doseči dalo, ako bi se nova Avstrija na podlagi národnega, a ne na podlagi historičnega federalizma zidala. In to se bo tudi prej ali pozneje zgoditi moralo. Avstrija se mora po narodnostih decentralizovati, ne pa po historičnih spominih, ako se hoče, da bi kaj skoro silnih preprirov in tožeb zaradi narodnosti konec bilo. — Zakaj je neki centralizacija v Avstrii tako nemogoča, da se ne dá izpeljati niti s pomočjo absolutizma niti s pomočjo ustanovnosti, dasiravno se je za to pomoč tisuče milijonov potrosilo? Ali morda zavoljo historičnih spominov, zavoljo nekdanje državne samostalnosti posameznih avstrijskih dežel, zavoljo kron sv. Štefana, Vaceslava, Zvonimira itd.?? Oj, ozrite se vsi vi, ki to trdite, ozrite se na novo Italijo, ozrite se na Napolitano, in spoznajte, da bi se Avstrija že pred sto in sto leti brez najmanjše težave, brez najmanjših stroškov vkljub vsem sv. kronam in starodavnim tisučletnim ustavam pocentralizovala in v eno, francozkemu cesar-

*) Tudi ljubljanski gimnazii in realki priporočamo taka darila; če jih ni moč dobiti iz zaklada, iz kterega se plačujejo splošna darila, gotovo se bodo našli rodoljubi, ki bodo radi pomagali.

stvu podobno enoto izlila bila, samo ako bi bili prebivavci različnih kraljevin, kneževin in vojvodin ene in iste narodnosti. Le različenost národnosti delala je centralizacijo vedno nemogočo, le zavoljo nje je v Avstrii decentralizacija in avtonomija tako silno potrebna. Ako toraj hoče decentralizacija in avtonomija svoj glavni namen doseči, naj se ravna bolj po sedanjih, živih, narodnih potrebah, a ne toliko po mrtvih, historičnih spominih, kateri so za marsiktere narode malo veseleji od historičnih spominov magjarskih od 1850. leta naprej.

Ali vprašanje je zdaj: kaj bodo Nemci in Magjari k temu rekli? — Kar Nemce zadene, mislimo, da jim ne bi to toliko sivih las delalo, ako bi skrb za omiko in povzdigo naroda slovenskega Slovencem samim prepustili, ker je obče znano, kako sila neradi se oni s slovenskimi zadevami pečajo, kako malo jim diši vse, kar koli je „windisch.“ — Največe težave delali bi gotovo Magjari, ki nočejo nič od tega slišati, da bi Slovake, Rusine itd. izpod svojega skrbnega varstva izpustili, da bi jih za polnoletne, sebi enako opravičene spoznali in pripustili, naj bi bil za naprej vsak svoje sreče kovač. — Izgovarjajo se, da se držé historičnega prava. Al zdaj, ko so popustili plemenitaši od svojih predprav, ktere so nad kmetom tlačanom imeli, zdaj ko je sam svetli naš cesar od svoje podedovane absolutne oblasti, ki je bila gotovo tudi historično pravo še bolj ko supremacija magjarska na Ogrskem, prostovoljno za vselej odstopil, bi se menda spodobilo, da bi tudi Magjari svoje varvančke izpod tutorstva svojega izpustili in sicer brez takse, ker bi po tem takem le nekoliko krivice popravili, ktero so Slovanom ogrskim storili naselivši se pred 1000 leti z grozovitno silo in s krvavim mečem v rokah v njihovi zemlji, v stari zemlji slovanski.

Al Magjari trdijo, da so pod to pogodbo k Avstriji pristopili, da ostanejo dežele ogrske krone vedno skupaj. Mogoče — al takrat je vladala v deželah prekolitavskih mrtva latinščina povsod v javnem življenji. Nemagjari ogrski trpeli so sicer že poprej dosti pod hegemonijo magjarsko, ker so posebno bogati magjarski plemenitaši vedno vodo na svoj malen obračati znali; vendar poprej se je še prestat dalo. Odkar so pa leta 1843 Magjari svoj jezik namesti latinščine vpejlali, kterege bi vsem Nemagjarom radi posilili raji danes ko jutri, — od tistega časa je ta reč vès drugačen obraz dobila. Vse, kar Magjari „Rechtskontinuität“ imenujejo, je postalo za Nemagjare „Unrechtskontinuität“ in tako bode ostalo, dokler se vsi skupaj k mrtvi latinščini ne povrnejo, dokler koli ne bodo jeziki Nemagjarov po njihovih zemljah toliko veljave in pravice zadobili, kolikor je ima magjarščina med Magjari. To bo pa težko mogoče brez avtonomije v domačih narodnih zadevah, a avtonomija je nemogoča brez lastnega teritorija. Ergo — Magjari jim sicer obetajo, da jim hočejo tudi tako pravico skazovati; al Nemagjari ogrski so v tem oziru neverni Tomaži. Oni mislijo, da ravnopravnost in avtonomijo obljubljati, pa lastnih teritorijev ne pripustiti, se pravi človeku z eno roko kruh dajati in z drugo mu usta mašiti. Zato so Slovaki, Rusini, Srbi in Romani že večkrat pri Njih Veličanstvu cesarju za lastne teritorije prosili, in prej ali poznej jih bodo gotovo tudi zadobili.

„Oh tega nas Bog varuj — zdihujejo marsikteri Nemci in Magjari z baronom Eötvös-om — da bi se Avstrija po narodnostih decentralizirala, in vsem narodom enake pravice podelile, zakaj to bi Avstrijo našo gotovo usmrtilo in pokopalo.“

Ako bi to res bilo, da ne bi smela Avstrija naša, ako se hoče pri življenji ohraniti, vse narode svoje z enako ljubeznijo objemati, za vse enako skrbeti, kar

je, kakor je obče priznано, njena prva in največa naloga, ako bi res obsojena bila, ravnopravnost enim na sežnje, a drugim komaj na palce meriti, enim skrbna mati, drugim — mačeha biti, ako bi vse to res bilo, potle morali bi popolnoma obupati nad srečno prihodnostjo njeno. Ali to ni res, vse to so le prazne domišljije tistih prenapetih Nemcev in Magjarov, ki se vseh milenih pripomočkov poslužujejo, samo da bi svoji narodnosti supremacijo nad drugimi narodi ohranili. Če bi to res bilo, da se želijo Slovani od Avstrije odtrgati in svoja lastna kraljestva osnovati, kar se jim tako rado oponaša, kadar v svoji nevolji ne morejo hvale popevati tistim, ki jim narodne pravice kratijo, ako bi to res bilo, Bogme! ne bi že davno Avstrije na svetu bilo. Al Slovani so vselej posebno pa leta 1848 in 1849, ko so se puntali Talijani in Magjari, in ko so celó tisti Nemci, ki zdaj Slovanom namesti, da bi jim k ravnopravnosti pripomogli, tako radi „Seperationsgelüste“ očitajo, z rovarji iz „rajha“ mešetarili in kričali v Frankobrodu: „Wir wollen ein einiges Deutschland, wenn auch alle Throne umstürzen und alle Diademe erbleichen“, že takrat v viharjem času so pokazali Slovani djansko, kako zeló da ljubijo vsem narodom pravično Avstrijo. Vse se je mešalo, vse se je majalo; al Slovan stal je trden ko siva skala sred viharjev, zvest svojemu cesarju, zvest svoji državi. Kaj mislite, da smo Slovani pozabili, kaj ste takrat počeli! In kakor takrat, tako tudi Slavjan išče še dandanes svoje sreče le v srečni Avstrii in ž njim vred vsi drugi narodi, ktere je žalostna skušnja učila in poboljšala.

Zatoraj naj le Avstrija pod svojim novim ministerstvom brez vsega straha zastavo ravnopravnosti narodne visoko povzdigne; naj le razvitje vseh narodnosti enako podpera, naj skrbi za slovanske, romanske in magjarske šole, knjige in učitelje ravno tako, ko za nemške; naj zida in podpera akademije, vseučilišča, nenemške ravno tako ko nemške; naj se nikar ne ustraši svoje notranje uprave tako dolgo prenaresjati in boljšati, da bo ravnopravnost narodna in ž njo avtonomija iz mrtve črke živa resnica postala; naj vse to stori in — osramoteni bodo vsi tisti hudourniki, ki jej iz ravnopravnosti vse hudo prerokujejo. Njeno zaupanje do narodov svojih ji bo obilno poplačano z neizmerno ljubeznijo in zaupanjem narodov proti njej, na kar se je bolje zanašati, ko na milijon bajonetov. Duha narodnosti, ki žuga, stiskan v preozke žlebe, vse predreti, prelomiti in pokončati, bi si v svoj prid, sebi v čast in slavo obrnila. Avstrija bi postala to, za kar je ustvarjena, za kar je od Boga odločena: varno zavetje, mogočna bramba za vse one narode, ki bi sicer sami sebi pripuščeni komaj životarili. Od kake centrifugalnosti narodne, ne samo, da ne bi bilo sluha ne duha, kakor nam priča gledé ravnopravnosti narodne vse hvale vredna Švajca, marveč Avstrija bi si kot zavetnica narodov tako slavno ime pridobila, da bi postala prva zvezda med državami svetá in kot žlahen kristal bi čedalje več sorodnih sokov k sebi privabila. (Kon. prih.)

En teden na Dolenskem.

Spisal Valentin Zarnik.

(Dalje.)

Dež je še vedno lil, ko sva v Krško mesto priromala in tik Save ostala v Gregoričevi gostivnici, ki nama je bila kot najbolja zaznamovana, in res sva se tu v vsakem obziru prav dobro okrepčala. Pa kaj zdaj začeti, kako si čas prikratiti, ker „Sokol“ saj pred petimi popoldne ne pride. Naša gostivnica je bila prav v redu, podobna vsaki drugi taki gostivnici, toraj za naji, ki le bolj po originalih hrepeniva, celó nič zani-

kmali dalo bolj prijazno podobo, ako bi se ob potih, po ogradah ali po pašnikih bolj obilno sadilo; kakor jablana, hruška, češnja, češplja, posebno tudi murva. — Zbor gozdnega društva je h koncu zeló grajal sedanje gospodarstvo z ostalimi gozdi na Krasu. Za domačo potrebo in za vnanjo prodajo se brez previdnega odbiranja končava toliko drevja, da ostala drevesa niso v stanu več burji braniti se, in da se mlado drevje ne more lahko zarejevati. Pri posekovanju dreves se puščajo preveliki porobki pri korenini, zraven se po nemarnem obračanju podirajo še druga drevesa; odsekani vrhi, okleščene veje se le deloma porabijo, največ takega lesa v gozdu pogrnije. Tudi cena lesa sploh stoji niže kakor v drugih deželah; ceno pa najbolj tlači ta okoliščina, da je preveliko in presilnih prodajavcev, nasproti pa kupovavcev ni od več strani; samo na Trst je šla doslej vsa prodaja, zdaj še le se je začela obračati tudi na Reko. Pa tudi potje za izvožnjo delajo zadržke. Gozdni potje so dolgi in nerodni, večidel se vozi le z voli ne s konji; srenjske ceste so večidel pomanjkljive in zanemarjene; železnica gré le na eno stran na Trst, in je draga, vélike ceste so bile doslej sém ter tje težavno izpeljane. Vsak poboljšek v tej reči bo tudi koristil kamnitemu Krasu.

Hicinger.

Národne stvari.

Glasi domorodni o novem času.

(Konec.)

Iz Kranjskega D. A.

V južno-vzhodni Evropi se, kakor je znano, ne manjka narodov, ki v nepopisljivo revnem in tužnem stanu že dolgo dolgo let zdihujejo in se milo ozirajo po dobrotljivi roki, ki bi jim iz nadloge pomagala. To je pravi „Hic Rhodus“, za Avstrijo našo. — Blagor toraj njej, ako ne bode več pod svojim novim ministerstvom tistih Nemcev poslušala in ubogala, ki imajo le svoje sanjarije „vom grossen deutschen Vaterland“ za — heilige Gefühle, — vse rodoljubje Slovanov pa za separatistične tendence; ali tistih Magjarov, ki hočejo po vsi sili druge narode le pod seboj, a ne poleg sebe kot ravnopravne, v domačih, narodnih zadevah od njih ravno tako ko sebe od Nemcev neodvisne brate imeti.

Kaj je neki Avstrija od Nemčije, ktero je vedno z obema objemala in z dobrotami obsipala, kateri za ljubav je že toliko pretrpela, toliko žrtovala in svoje lastne narode zanemarjala, kaj je neki ona od nje za plačilo prejela? To, da je še vselej na cedilu ostala in v sili in potrebi od Nemčije zapuščena bila. Naj reče kdo, da ni tako! — In kam da pelje tisto magjarsko neizmerno hlepenje po supremaciji, kam da cikajo tisti „Majestätsrechte der h. ungar. St. Stefanskrone“, nam pričate jasno in glasno leti 1848 in 1849.

Zatoraj proč s tistimi „državami“ v državi, proč s tistim gospodarstvom enega naroda nad drugim. Magjarom in Nemcem naj se toliko pravic in neodvisnosti podeli, kolikor je je potreba in se je vsem drugim narodom podeliti more, in kar se Magjarom dá, naj se nobenemu narodu ne odreče. Potle bo vse prav, — drugače pa težko, težko kedaj. Naj torej Nemci in Magjari, ako dobro želé celi državi in sami sebi, ako jim ni „Austriæ amor“ — phantasma, naj svoje vrto-glave misli po suverenstvu iz glave pusté; naj od tistih pravic, ki so si jih v teku časa na stroške drugih narodnosti prisvojili, toliko odnehajo, da bodo vsi narodi avstrijski v enako razmerje do središnje vlade prišli; naj toraj nikar ne branijo, da bi se vsi tisti narodi, ki

so bili nekdaž okoli krone sv. Štefana združeni, zdaj ž njimi vred kot popolnoma ravnopravni bratje okoli krone tistega kralja in cesarja združili, razun kterega na svetu nobenega družega nimajo: kajti s svojim neizmernim prizadevanjem po supremaciji, z delanjem države v državi bi sicer oni Avstrijo čedalje bolj slabili, in ji nazadnje še morda smrten udarec zavdali, ali svojega namena vendar ne bi dosegli. Ako bi se namreč kaj takega zgodilo, česar nas večni Bog varuj! je več ko gotovo, da bi se na podlagi narodnega federalizma nova, morda še veliko večja Avstrija napravila, ali Magjari ne bi imeli v njej za en las večih pravic, ko vsak drug narod. Od tistega Magjarorszaga pa, od kterega oni vedno sanjajo, da bi v njem vse Nemagjare pod svojo hegemonijo imeli, ne bi bilo duha ne sluha, če bi ravno 100 vóz starih, plesnjevih dokumentov na dan spravili in dokazali, da je pisano in tiskano, priseženo in zapečatenó, da morajo vse dežele, ki so bile nekdaž pod krono sv. Štefana združene, nazaj pod njihovo oblast priti. Njihov Magjarorszag se je namreč že zdavnej preživel, in dandanes ne sliši drugam ko med brklarijo in staro šaro srednjega veka.

Zato bi svetovali novemu ministerstvu, naj ono, namesti da bi z nespametnim dualizmom Magjare v njihovih toliko nevarnih težnjah po supremaciji podperalo, raji vse storí, kar koli je v njegovi moči, da bi ravnopravnost narodna, ki je prvi namen in edinoprava stalna podlaga Avstriji, resnica postala. Naj Avstrijo po narodnostih decentralizira in vsakemu narodu toliko neodvisnosti in avtonomije podeli, kolikor je neobhodno potrebuje za ohranjenje in razvitje narodnosti svoje. Potem se ne bo bati dualizma; ne bo se bati države v državi, ker ne bo nikogar mikalo, v družbi in s pomočjo prevzetnih Magjarov to si pridobiti, kar nam more Dunaj sam v toliki meri podeliti, da bo vsem potrebam zado-stovalo.

Pa marsikdo misli in trdi, da je to lahko govoriti ali nemogoče izpeljati, ker so narodi avstrijski preveč med seboj pomešani. Ali temu ni tako. Vzemi, dragi moj, ki to trdiš, veliki Czörnigov zemljovid avstrijske države v roke, in videl boš, da so narodi avstrijski kompaktno skup drug poleg družega, samo nekoliko malih, večidel nemških otokov se med Magjari, Romani in Slovani nahaja, kterim bi obveljava njih jezika v šoli, cerkvi in pisarnicah zadostovala. Ne manjka se sicer tudi družih posameznih inorodnikov kakor tudi domačinov, ki po vsi sili hočejo tujci biti; al da bi se zaradi takih mož celim deželam, celim narodom narodna pravica kratila, to bi bil narobe-svet. Tem pravim ali psevdo-tujcem je zadosti, če se jim v njih narodnost ne dreza, marveč da se jim na prosto voljo pustí, naj bodo in ostanejo tiste narodnosti, ktere koli hočejo. Šaj ko bodo videli, da na pr. na Slovenskem slovenščina k kruhu pomaga tako, ko nemščina na Nemškem, bodo menda kmali plašč po vetru obrnili.

Pa naj bo za zdaj zadosti od tega. Šaj se bodo menda kmali sopet deželni zbori začeli, morda že na podlagi novega Slovanom pravičnega volilnega reda — ki bodo jako imenitni, ker se jim bo neki v smislu oktoberske diplome v obravnavo izročilo vse, kar ni naravnost za državni zbor odločenega. Najimenitneje in zares vse hvale vredno je pa to, da se novo ministerstvo neče s kakim novim oktroiranjem a la Schmerling prenačiti, ampak da hoče tudi držav-nopravne razmere in notranje zadeve avstrijske deželnim zborom v pretres in v obravnavo izročiti. Takrat se bo gotovo živo priporočalo to in uno, ali pravo bodo vendar deželni poslanci težko prej zadeli, dokler se ne bodo zedinili v tem nasvetu: „Avstrija nova naj se osnuje na podlagi narodnega federalizma“,

ker to je najbolja, edinoprava pot do prihodnje sreče, slave in mogočnosti avstrijske monarhije. Vendar pri vsem tem naj ne tajimo, da poglobitna reč je in ostane vedno: ravnopravnost vseh narodov. Zato nam je tudi skoro vse eno, naj zmaga ta ali una stranka, naj se nova Avstrija zida na podlagi historičnega ali narodnega federalizma ali pa še celó na podlagi dualizma; nam je skoro vse eno, naj se dá prednost oktoberski diplomi ali prenačenemu februarškemu patentu ali — kar bi morda še najbolje bilo — ogrsko-hrvaški ustavi, potem, ko bi se vse iz nje odstranilo, kar ni več v sedanjem času za rabo, samo da besede Njih Veličanstva cesarja našega: „Vsi enaka bremena — vsi enake dolžnosti“, v katerih je zapovedana ravnopravnost narodna, resnica postanejo, pa bomo popolnoma zadovoljni. Brez ravnopravnosti narodne pa: adio mondo!

En teden na Dolenskem.

Spisal Valentin Zarnik.

(Dalje.)

Da se sopet k svoji Šembilii vrnem, naj povem, da sva se nazadnje vendar le razumela in da mi prinese najmlajšo Laibacherico, ker je bila še le od poprejšnjega dne. Pogledam na zadnjo stran, da vidim, če je že kdo mojih starih prijatlov v Blatni vasi in pa v Kravji dolini umrl. Prepričavši se, da se še ni nobeden v bolji svet preselil, vprašam krčmarja, ali nima nobenega drugega časopisa. „O, tudi, gospod, bom precej prinesel, odgovori in smehljaje se, mi naglo pricefra „Blätter aus Krain“ in zopet odide. Ker pa tukaj ni mrličev, niso imeli za me nikake zanimivosti, vržem jih na klop in zgrabim krčmarico, naj mi ona kaj drugega preskrbi. „O — veselo pritrdi — imamo še druge, samo da so na bolj sivem, debelem papirji tiskane; precej jih grem iskat.“ — Veselil sem se misleč, da je morebiti tudi v Krško zašla po vsem svetu znana „Vossische Zeitung“, katero Berolinci šaljivo „Tante Voss“ imenujejo, ker ta se tiska na takem papirji. Al moje veselje je bilo kmali pri kraji, ker prinese mi nek star Laib. „Intelligenzblatt.“ Ostrmela sva oba in krohotati se začela, ko vidiva, da se zove list za „inteligencijo ona pòla“, ki donaša na kant devana posestva, oklice dražeb itd.

Pa vrata se sopet odprejo in v sobo stopi mož, kteremu se je že od dalje svetel nos kot nekdanji bakreni šajnasti tolarji; ko bliže pride, opazim, da mu je dolg kot kak tržišk šoln in da ima saj pet mladih nosov v podobi rudečih „frnikul.“ Držal je prepokorno in preponižno zeleno žametasto kapico v roci; na tem sem ga spoznal, da so to tisti gospod, kterega po kranjski šprahi „auskneft“ kličemo. „Štefuc“ — tako mi pové, da mu pravijo — mu rečem za kratek čas, „ali bi mi ti morebiti mogel kak drug časnik preskrbeti?“ „Cel koš, gospod, če hočete, precej, precej bom postregel“ — odgovori in skoz vrata hiti. Ravš, ravš Štefucovih čevljev nama je naznanjeval, da se je pod streho napotil. „Morebiti je ravno tu pod streho krška čitavnica — opazi ironično prijatel moj — ker tudi violica le pohlevno pod grmom skrita cvete.“ In sopet se duri do kraja odprejo in Štefuc nama postavi sred sobe veliko dežo opršenih in okajenih listov iz zlatega veka Issleibove Laibacherice. Ko sva še vsa v dežo zamaknjena, se spet vrata odpró in k stranski mizi se vsedeta moža v jirhastih hlačah; jirhovina je bila kaj široka in zeló napeta, v čevljih na kveder in štembalih čez kolena, v pruštofih po stari šegi, to se pravi: kolarje po koncu in vsaki svojo belo firmažasto marelo pod pazduho. Bila sta lepo rejena in že bolj póstarna.

Kar soglasno kakor v duetu zarenčita: „en bokal starine in pa skledo „ajmôhta“!

Ko sta moža dobila, kar sta zahtevala, sta se kaj po taktu obnašala: segala sta z vilicami v skledo z neizrečeno pazljivostjo in zmernostjo, kakor da bi bila kapeljne lovila; nikoli ni drug drugemu pota prestrigel, ampak vselej je počakal, da je imel pajdaš že svojo kračo v ustih, potem se je še le drugi oddahnil in se počasi s svojim orožjem v brezno spustil. Skoraj, da sta me možaka s svojim taktom in orientalskim mirom bolj zanimala, kot pa Štefucova nesrečna knjigarnica, pri kateri je še vedno kot „servus humillimus“ nama na straži stal. Spominjalo me je to kosilo na neko novo mašo, kjer sem pred štirimi leti več kot pol ure skoraj okamnjen od začudenja gledal štiri in dvajset korenjatih gorenskih mož, ki so z enakim lesenim orodjem v rujavkasto-tamnem jezeru, kterega je neizmerna latevica obsegala, po živežu okoli štokali, kot krakovski ribči z drogi, kadar od obeh krajev Ljubljano premrežijo in trumo nesrečnih lipanov, ščuk, sulcev, mrén itd. na eno mesto pripodijo. Al krona vseh komičnih prizorov je bila ta, da se je največjemu teh 24 očakov, pravemu Štempiharju, strašno bedro že gotovo sedem let starega petelina ravno takrat, ko je nameraval z nepopisljivo lakomnostjo svoje ostre zobe vanj zastaviti, iz ust naenkrat izmuznilo in se sopet v globčini latevice potopilo; mož ga je preplašen z očmi lovil, kot popotniki kamnje, ki se meče v krnico pri Friedrichshall-u v Norvežkem, ki je znana kot največa globčina na svetu. Nehoté mi smeh uide; al takrat je vseh 24 drogov mahoma obstalo in se proti meni žugavno obrnilo. Odpotim se naglo v drugo sobo, spominjaje se našega starega prigovora: „še psa ni dobro pri jedi dražiti.“

Naša moža sta bila jako resnobna in sama za-se, zmiraj sta prijazno na naju brlela, se na pol glasno menila, in zmiraj najbolj povdarjala besedi: „hrvaška fiškala.“*) Ko se ravno pripognem, da bi saj nekoliko Štefucovo shrambo ogledal, nenadoma, ko se je že začelo dno skledi prikazovati, moj prijatelj zabrenči kot star čmrl s tako tehtnim baritonom, kolikor je bilo le mogoče: Možá, Bog vama žegnaj! „Bohlonej“! je bil še desetkrat glasnejši odgovor. To je bil ogenj v slamnato streho; zdaj sta se možema jezika odvozljala in zaželeni pogovor se je v tek spustil. Ta izmed njima, ki si je nekako večo važnost prisojeval, se popraska in pravi: Precej ko sem se vsedel, bi bil vaji rad nговорil, ker sem vaji po obrazih in po žnorah precej spoznal, da sta od tistih učenih, furkelnastih in prebrisanih hrvaških fiškalov, ki le v Zagrebu cvetejo, kajti jaz sem domá na hrvaški meji pri Sotli na Štajarskem, in ko sem še v Sisek z ladjo hodil, sem imel v Zagrebu večkrat priliko, prepričati se, kako so to prefrigani možje. — Mi dva pa odgovoriva možema, da se zeló motita in da ni vsakdo, ki je ožnoran, že tudi ob enem fiškali. — Pa vse zastonj; temveč ko se braniva, da nisva fiškala, tem bolj sta bila moža prepričana, da se le potuhnjujeva in da sva „incognito“ na Kranjskem, kjer ne smeja sprejemati pravd. — „Pomagajta mi gospoda — nadaljuje mož — na vsako vižo mi morata pomagati, ker ne na Kranjskem, ne na Štajarskem ne morem pravice dobiti!“ — Ko vidim, da se dalje braniti nič ne pomaga, se mu razodenem kot fiškali, ga milo pogledam in vprašam, kaj da mu tako srce teži? Začne mi na dolgo in široko razkladati, da je iz bohinske Bistrice na Gorenskem domá, da je bil dolgo časa tovarnik na Savi, da se je pred 20 leti bogato na

*) Fiškali še iz stare hrvaške latinščine toliko, kot odvetnik ali jezičen doktor. Pis.